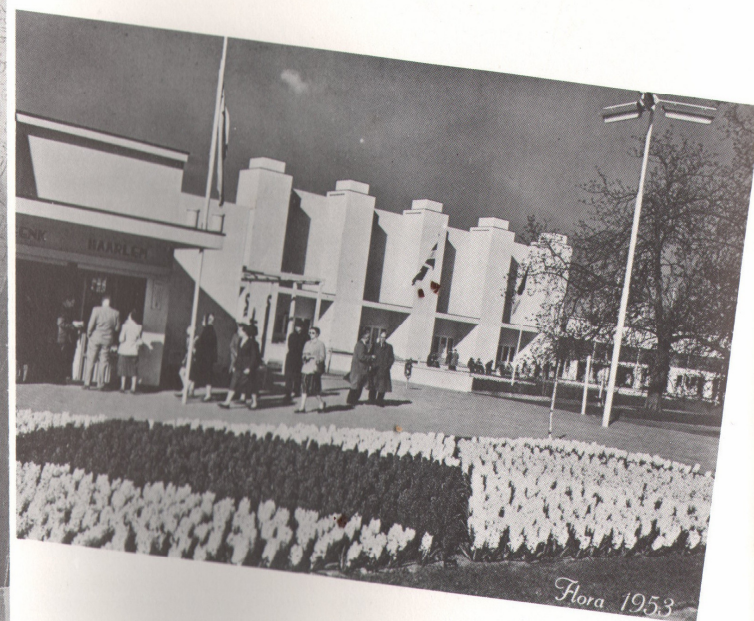
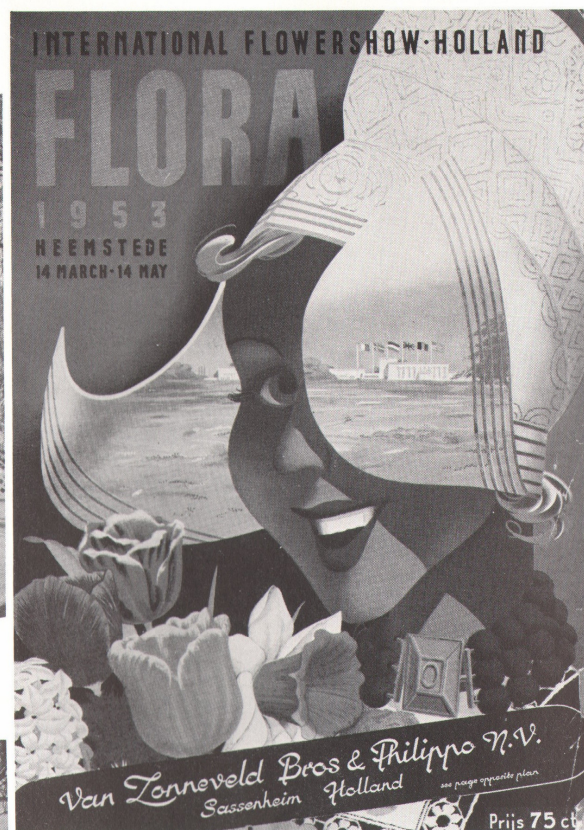
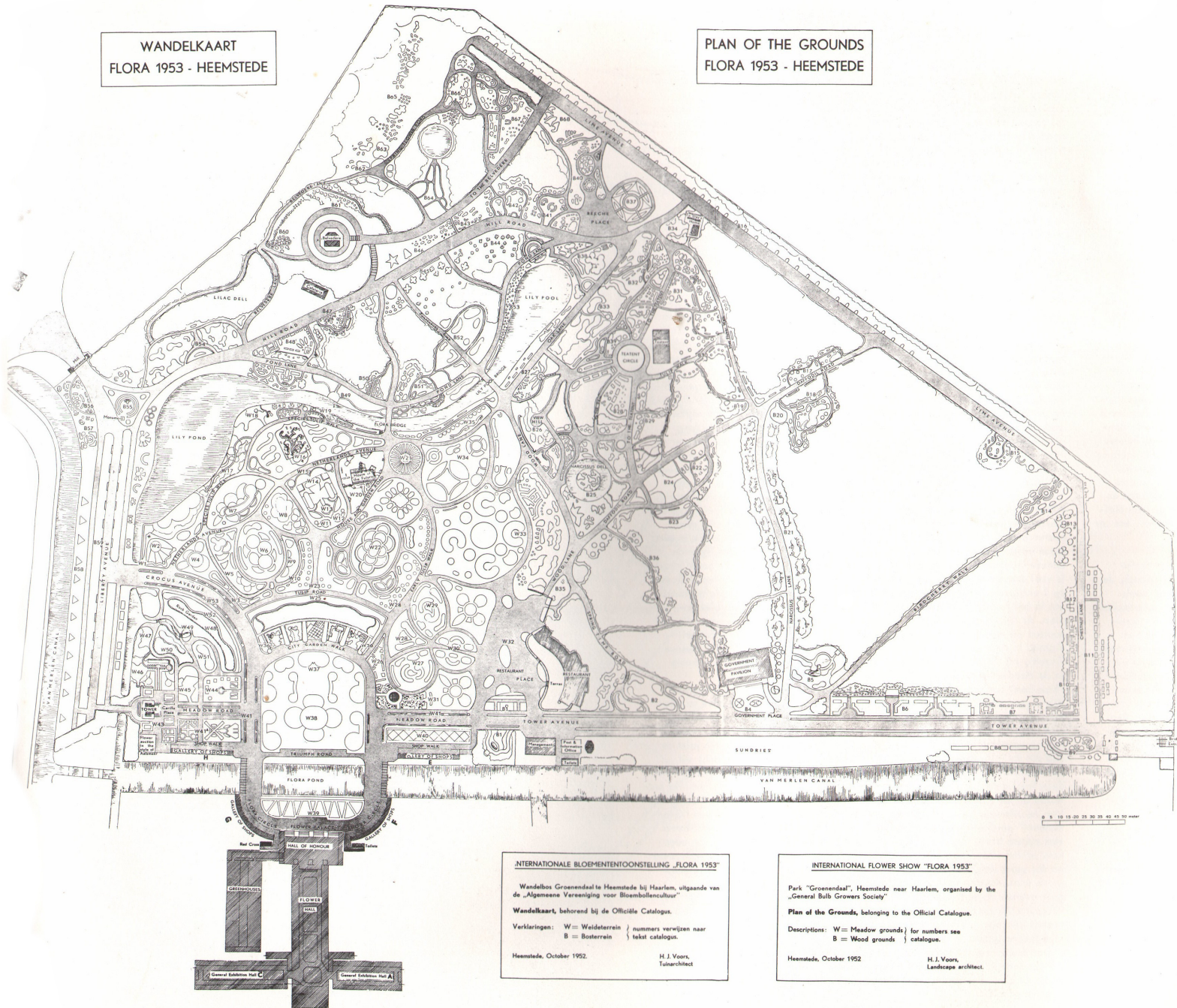

Rondgang na opening Flora 1953.
Op de voorgrond midden: H.M. de Koningin
links: Jhr. Dr. O.F.A.H. van Nispen tot Pannerden,
voorzitter Bloembollencultuur; rechts: Hr. A.G.A.
ridder van Rappard, burgemeester.

WANDELKAART
FLORA 1953 - HEEMSTEDE

PLAN OF THE GROUNDS
FLORA 1953 - HEEMSTEDE

INTERNATIONALE BLOEMENTOONSTELLING „FLORA 1953“

Wandelbos Groenendaal te Heemstede bij Haarlem, uitgaande van de „Algemeene Vereniging voor Bloembollencultuur“

Wandelkaart, behorend bij de Officiële Catalogus.

Verklaringen: W = Weldesterrain } nummers verwijzen naar
B = Bosterrain } tekst catalogus.

Heemstede, October 1952. H. J. Voors, Tuinterschilder

INTERNATIONAL FLOWER SHOW "FLORA 1953"

Park "Groenendaal", Heemstede near Haarlem, organized by the „General Bulb Growers Society“

Plan of the Grounds, belonging to the Official Catalogue.

Descriptions: W = Meadow grounds } for numbers see
B = Wood grounds } catalogue.

Heemstede, October 1952 H. J. Voors, Landscape architect.

GESCHIEDENIS VAN GROENENDAAL

Het was geen gemakkelijke opgave om de geschiedenis van "Groenendaal" in een kort bestek samen te vatten. In dit verband heb ik, wat de reconstructie van de toestand in de 19e en 20e eeuw betreft, veel hulp ontvangen van de heer Smit, hoofd van Interne Zaken van de Gemeente Heemstede, waarvoor mijn bijzondere dank.

Het ontstaan van het wandelbos is een vrij ingewikkeld proces geweest, daar het een combinatie van grotere en kleinere landgoederen, van boerenhuizen en andere woonvormen is. Van de belangrijkste willen we noemen: "Pauwenbos", "Groenendaal", "Het Lam", "de drie Corenaren", "de Driesprong", "Bosbeek", "Meerenberg", "Meervliet" en "Leeuwenberch" en het aan de oostzijde van de Glipperdreef gelegen "Overthoorn". Zelfs gronden van blekerijen, die waren teniet gegaan, werden in het complex opgenomen. Van Groenendaal-Meerenberg zijn later weer afgesplitst: "Bosbeek", "Overthoorn" en "Marienheuvel" en het westelijk deel van de Algemene Begraafplaats.

Het grootste deel van deze landgoederen was gelegen aan of bij de Berglaan. Gezien dit feit lijkt het nuttig om eerst iets te vertellen over de ligging van deze thans geheel verdwenen laan. Hij begon bij de Driesprong, die zijn naam ontleende aan het daar bijelkaar komen van de Voorweg, de Achterweg en de Berglaan. De Achterweg liep vroeger door tot de Glipperdreef, die zelf ook wel met de naam Achterweg aangeduid werd. Vanaf de Driesprong maakte de Berglaan een ruime bocht en liep vervolgens dwars door het terrein van de huidige begraafplaats. Aan de zuidkant van de begraafplaats is de Berglaan nog op het terrein van Groenendaal terug te vinden in een pad dat duidelijk een laan geweest is. Het loopt op enige afstand van het verversingshuis, kruist de Bosbeeklaan en liep achter Bosbeek langs. Bij de grens met "Meer en Berg" moet de Berglaan oorspronkelijk geëindigd zijn. Daar bevond zich van ouds "het Berchlaner heck". Buiten dit hek kreeg de Berglaan een klein verlengstuk, waaraan ook nog huizen gebouwd werden. Even tevoren had zich een voetpad afgesplitst dat in westelijke richting liep en ter hoogte van de Manpadslaan op de Herenweg uitmondde. Alle percelen waaruit het latere "Bosbeek" ontstaan is liggen "ten vijfde van de Berchlaan". Van één ervan wordt in 1668 gezegd, dat het ligt "aan de hoek van Pauwenbos aan het Berchlaner heck". Daar mogen we dan ook de berg verwachten waaraan de Berglaan zijn naam ontleende! Nu is het bijna ondoenlijk om in een zwaar geaccidenteerd terrein de ligging van een "berg" te gaan zoeken. Het moet wel een berg geweest zijn, die wegens zijn hoogte of omvang indruk maakte op de bevolking. Dan zou in aanmerking komen "de Stuijffberch" die gelegen moet hebben ongeveer ter plaatse van het huidige Bosbeek. Deze berg was oorspronkelijk bijna drie morgen groot en werd in twee gedeelten (in 1629 en 1699) door de eigenaars van Bosbeek (toen nog Rustmeer geheten) aangekocht. De benaming "de Stuijffberch" moet dan wel erg oud zijn, want in 1629 was hij al afgezaagd en als teelland in gebruik. De Berglaan wordt een enkele maal "Doodweg" genoemd. Allan vermeldt zelfs dat ook het zoëven genoemde naamloze voetpad, lopend van de Berglaan tot de Manpadslaan, 66k Doodweg heette. Deze naam kan niet ontleend zijn aan het bestaan van de huidige Algemene Begraafplaats, want toen de gemeente bij raadsbesluit van 10 juni 1828 van de eigenaar van "Westermoor" voor f 1600,- ruim een bundel land (dat oorspronkelijk bij Meer en Bosch gehoord had), aankocht voor de aanleg van de begraafplaats, werd dit perceel aan de noordzijde begrensd door de Doodweg. Aangezien deze naam dus in 1828 al bestond, heeft hij niets te maken met de aanleg van deze begraafplaats. Het was een andere naam voor de Berglaan, omdat de verder gelegen inwoners hun doden langs deze weg brachten naar de begraafplaats bij de kerk op het Wilhelminaplein. Ook wordt de Berglaan wel Voorweg genoemd (kaart van 1622). Op de kaart ziet men dat de Berglaan via de Driesprong een logische voortzetting van de nu nog bestaande

Voorweg was. De Berglaan liep ook dwars door "Pauwenbos". Dit uit eikenbomen bestaande bos moet de kern van het latere wandelbos geweest zijn. Wat betekent die naam en wat is er van bekend? Van het huis geheten "het Lam" wordt in 1660 gezegd, dat het grenst aan "de heer Pauw zijn bosch". Tien jaar later wordt van diezelfde belending gezegd, dat zij bestaat uit "die plantage van Pauwenbos en de hofstede Groenendaal". Deze laatste wordt, zoals uit andere akten blijkt, ten oosten, westen en zuiden omringd door "Pauwenbos". Groenendaal lag dus in het Pauwenbos en het lijkt wel waarschijnlijk dat het daarvan deel heeft uitgemaakt. "Pauwenbosch" wil dus niets anders zeggen dan dat dit het bos was van de familie Pauw, heren van Heemstede. Was "Pauwenbos" een buitenplaats met herenhuis? We weten het niet met zekerheid. Eénmaal is er (in 1671) sprake van "Pauwenhuys". Misschien is dit huis identiek met een buitenste dat omringd door een tuin, op een kaart van 1622 ingetekend is, liggend aan de rand van "Pauwenbos". In 1683 koopt Nicolaas Schuijff, eigenaar van "Groenendaal", "seeckere partije lants of wildernis, van outs genaamd "Pauwenbosch", met eiken beplant, gelegen aan het einde van de Berglaan. Dit deel van Pauwenbos lag dus tussen Groenendaal en de Berglaan en werd nu bij Groenendaal gevoegd.

Ook dit perceel werd toen bij Groenendaal gevoegd en de naam Pauwenbos verdwijnt. Het landgoed Groenendaal behoorde in 1634 toe aan François Tiersen, koopman te Haarlem, doch afkomstig uit Brugge in Vlaanderen. Hij huwde tweemaal (in 1605 en 1627) met vrouwen die naar hun namen te oordelen 66k uit het zuiden kwamen. Kocht hij het terrein van de heer Pauw? Stond er toen al een huis?

Het deel van "Pauwenbos" dat lag aan de westzijde van Groenendaal en tot de grote Heemsteder Herenweg doorliep, kwam in 1750 in erfpacht aan Jacobus Philippus d'Orville, die toen eigenaar van Groenendaal was.

Op 1 mei 1634 verhuurt François Tiersen "de wooninge genaemt Groenendaal", met boomgaard aan Huijbert Cornelisz. te Heemstede. Door een schutting die eeuwig moest blijven staan, was Groenendaal gescheiden van het reeds eerder genoemde huis

"het Lam". Bij de huur was inbegrepen "de huijzinge ende achtercamer of in plaats van dien het voorhuys met de bovencamer ter keuze van de verhuurder". Toen Groenendaal in 1752 eigendom werd van Mr. David van Lennep, bestond het uit een "heerenhuizing met alle dezelfs behangen kamers, spiegel voor de schoorsteen in het huis". Verder "een tuinmanswoning, stallingen, koets- en wagenhuizen, het land daarnaast, broeikassen, ananas- en andere broeibakken met de glazen en andere ramen". Daarnaast werden nog verkocht "wagens en chaise" en ook "het beeld en pedestal aan het einde van de oranje laan". Niet bij de koop inbegrepen waren "de marmoren groepen". Van Lennep bleef slechts 15 jaar lang eigenaar, want in 1767 deed hij zijn bezitting over aan John Hope, lid van de bankiersfirma Hope en Co. Deze kocht in 1784 "Bosbeek" om daar te gaan wonen. Zijn besluit om het huis Groenendaal af te breken, kon hij niet ten uitvoer brengen, daar hij nog in hetzelfde jaar stierf. Zijn weduwe voerde de plannen van haar man uit: zij liet het huis afbreken en vestigde zich op "Bosbeek". In 1802 is sprake van "de hofstede Groenendaal met de tuinmanswoning, stallinge en verdere gebouwen daarop staande". Het woord herenhuis ontbreekt, het was dus al weg; op de kaart van Nautz (1836) is ook geen huis te zien. De heer A.E. Hope droeg het hele complex op 31 januari 1873 over aan Clasina Aleida Visser, die in 1859 te Heemstede (buiten gemeenschap van goederen) gehuwd was met Jhr. Jean Baptiste van Merlen. Zij overleed op 12 november 1912 op "Bosbeek", waarna haar erfgenamen het hele complex op 15 maart 1913 verkochten aan de gemeente Heemstede. De aankoop geschiedde volgens raadsbesluit van 27 maart, dat op 9 april werd goedgekeurd door Gedeputeerde Staten. De koopsom bedroeg f 318.000,- te zamen met de aan deze transactie verbonden kosten werd er f 350.000,- voor uitgetrokken. Op 17 juli 1913 vond de feestelijke opening plaats van het wandelbos Groenendaal.

Bij de koop was ook het landgoed "Bosbeek" inbegrepen. Het gebouw dat tot koetshuis voor Bosbeek diende, verbouwde de gemeente tot het huidige verversingshuis Groenendaal, dat anno 1917 in exploitatie genomen werd. Of dit huis oorspronkelijk deel heeft uitgemaakt van het oude landgoed Groenendaal is niet

zeker. Het ziet er naar uit, dat het in het begin van de 19e eeuw (eind 18e eeuw?) gebouwd is.

Het huidige Bosbeek werd door de gemeente op 25 februari 1915 alweer verkocht aan Jhr. Charles Fredrik van de Poll, van wie het landgoed overging op de zusters Augustinessen.

Over de oudere geschiedenis van "Bosbeek" is al in verband met "de Stuijffberch" iets gezegd. De oude naam van "Bosbeek" luidde "Rustmeer", dat in 1690 genoemd wordt. In 1731 wordt gesproken over "Bosbeek" van ouds genaamd Rustmeer".

Op dat moment behoorde ook de buitenplaats "Meervliet" al tot "Bosbeek". Dat buiten was namelijk in 1696 door de erfgenamen van Matheus Trip aan de toenmalige eigenaar van "Rustmeer" verkocht. Het herenhuis Meervliet lag aan de Glipperweg tussen Bosbeek en Meerenberg, maar het bestond in 1731 al niet meer. Op de terreinen waaruit "Meer en Berg" gevormd is, bevonden zich in de 17e eeuw minstens drie blekerijen die alle verdwenen zijn. Het huis was eerst in handen van Cornelis van Goor, eigenaar van meerdere blekerijen. Daarna van 1677-1681 was het een bezitting van de heer Nicolai, opgevolgd door de familie Trip (1681-1696). David de Neufville volgde de Trippen in het bezit op, waarna het buiten in de familie Van Lennep kwam.

De afgebroken blekerijen werden vervangen door een tuinaanleg van de bekende tuinarchitect Daniel Marot, wiens aanleg gewijzigd werd door de niet minder beroemde Jan David Zocher (1794). Aan de zuidzijde van "Meer en Berg" lag "Leeuwenbergh". Dit buitenste werd in 1730 door Nicolaas van Strijen, secretaris van van de stad Amsterdam en tevens exploitant van blekerijen, verkocht aan Dirk van Lennep, die het met "Meer en Berg" verenigde. "Meer en Berg" strekte zich dus uit van de Glipperdreef tot de Herenweg. Het westelijk deel werd op 26 april 1946 aangekocht ten behoeve van de zusters Augustinessen te Heemstede. Het huis dat hier stond was pas in 1908 gebouwd (op oudere fundamenteen?) maar werd in de oorlog totaal vernield, zodat het moest worden afgebroken. Op dezelfde plaats werd het huidige "Marienheuvel" gesticht. Het door deze verkoop belangrijk verkleinde "Meerenberg" werd bij raadsbesluit van 19 augustus 1948 door de gemeente Heemstede aangekocht voor f 525.000,-, van de N.V. Huizen- en Grond Exploitatie Maatschappij te Amsterdam. Op 12 april 1949 werd het voor het publiek officieel opengesteld als "wandelbos Meer en Berg".

Wij zagen reeds dat "Groenendaal" door een schutting gescheiden was van "het Lam", dat aanvankelijk bij Groenendaal hoorde, maar door François Tiersen (eigenaar van Groenendaal) in 1638 verkocht werd. Na enige wisselingen van eigenaars werd "het Lam" in 1648 aangekocht door Jan Miense Molenaar, de bekende Haarlemse kunstschilder. Op 10 februari 1660 vond vanuit de hofstede "het Lam" de begrafenis plaats van zijn vrouw, de bekende Judith Leijster. Zijn erfgenamen verkopen "het Lam" in 1670, waarna het buitenste als "West-Berghlaan" ofte van outs genaamt "het Lam" in 1726 door de eigenaar van Groenendaal gekocht en met dit buiten verenigd werd.

Aan de Berglaan grensde aan de noordzijde van "het Lam" het huis "de Drie Corenaren". Zijn naam kreeg dit buitenste waarschijnlijk van Bartel van Brien, brouwer te Haarlem, die het in 1644 gekocht had. In 1704 werd het aangekocht door de eigenaar van Groenendaal. "De Drie Corenaren" waren ontstaan door samenvoeging van enkele percelen. Ten noorden van "de Drie Corenaren" lag de hofstede "de Driesprong". De naam verraadt de ligging: aan de driesprong, ongeveer ter plaatse van de huidige Herfstlaan. Historisch interessant is dat dit huis in 1653 aangekocht werd door Gerrit Bleeker "constrick schilder", waarna het van 1658-1667 eigendom was van (zijn zoon?) Dirk Bleeker, eveneens "constrick schilder". In 1709 werd het door Johan d'Orville, eigenaar van Groenendaal aangekocht.

Alle genoemde huizen lagen dus aan de westzijde van de Berglaan, tussen "Groenendaal" en de driesprong. De terreinen waarop zij stonden behoorden tenslotte allemaal tot Groenendaal. Delen daarvan werden weer aangekocht door de gemeente tot vergroting van de Algemene Begraafplaats, zodat zij met de Berglaan zelf geheel in deze begraafplaats verdwenen zijn.

26^e JAARGANG No 10

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

ORGaan VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

BESTUUR VAN DE MAATSCHAPPIJ: ED. CUYPERS, Voorzitter. F. W. M. POGGENBEEK, Vice-Voorzitter. — J.B. VAN DEN BAN Pz., V. G. A. BOSCH, W. J. DE GROOT, G. W. VAN HEUKELOM, D. E. C. KNUITEL, J. A. MULOCK HOUWER, F. J. NIEUWENHUIS, B. J. OUËNDAG, P. A. WEELDENBURG.

COMMISSIE VAN REDACTIE: ED. CUYPERS, A. SALM GBz., J. VERHEUL DZ.

REDACTEUR: C. T. J. LOUIS RIEBER.

BUREAU VAN REDACTIE: MARNIXSTR. 402 AMST.

BUREAU VAN ADMINISTRATIE: HERDERSTR. 5 DEN HAAG

UITGEVER: S. MOUTON & CO DEN HAAG

INHOUD

De Hofstede Meer en Berg te Heemstede, door LEONARD A. SPRINGER. — Flux gepatenteerde bovenlichtsluiting. — Upland-marmar. — Verslagen van vergaderingen. — Inhoud van Tijdschriften. — Berichten. — Personalien. — Bureau voor plaatsing van opzichters en tekenaars. — Aankondiging en afloop van aanbestedingen. — Lijst van Fabrikanten, Leveranciers enz. — Advertentiën. — Bij dit nummer behoort een plaat.

ABONNEMENTSPRIJS

voor Nederland: fr. p. p. f 15 — 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) fr. p. p. f 17.— PRIJS DER ADVERTENTIE: van 1—5 regels f 1.—, elke regel meer 20 cents Grootte letters naar plaatsruimte. — AANKONDIGING VAN AANBESTEDINGEN 15 ct. p. r. m. premie ½ maal. — ABONNEMENT VAN ADVERTENTIE tegen belangrijk verminderde prijzen en kosteloze opname der advertentiën in het Tijdschrift der Mij.

DE HOFSTEDEN MEER EN BERG TE HEEMSTEDEN.

Het is dikwijls uiterst moeilijk in ons land iets te weten te komen omtrent de vroegere toestanden van onze oudste buitenplaatsen. Wel bestaan er tal van plaatwerken met afbeeldingen van buitens in de 17^e en 18^e eeuw, doch wat verhouding van mensch en omgeving betreft niet altijd betrouwbaar, en dikwijls heeft tekenaar of graveur vrijen loop gelaten aan zijn fantasie.

Enkele dezer plaatwerken bevatten ook plattegronden in vogelvlucht, doch zuiver geometrische teekeningen, waarop wij de maten kunnen controleren, zijn zeldzaam.

Maar nog zeldzamer zijn de originele teekeningen door de ontwerpers gemaakt, en met hun naam ondertekend. Vandaar dan ook, dat de namen van vele ontwerpers zijn verloren gegaan, hetgeen aanleiding heeft gegeven tot allerlei verhalen door het nageslacht opgedischt.

Tot dergelijke verhalen behooren ook de verschillende mededeelingen, die men in vele onzer tijdschriften en boeken kan vinden, als zou Le Nôtre in ons land gewerkt hebben, althans de ontwerpen hebben gemaakt voor sommige buitens.

Daartoe zou o. a. ook behooren het Park van het Koninklijk paleis het Loo bij Apeldoorn. Niets minder waar dan dat. Het zelfde wordt ook verhaald van de hofsteden Meer-en-berg bij Heemstede.

Slaan wij het plaatwerk van P. Lutgers — *Gezichten in de Omstreken van Haarlem*, met bijchriften van W. Hofdijk en Mr. Jacob van Lennep, 1837—1844 — op, dan vinden wij daar

ook vermeld, dat de plaats oorspronkelijk ontworpen was door Le Nôtre.

Het is natuurlijk moeilijk zoo iets tegen te spreken als men geen deugdelijke bewijzen heeft, vooral waar het de opinie geldt van mannen als de genoemden, die als autoriteiten beschouwd werden.

Doch de onderzoekende historicus weet door vergelijkende studie al spoedig waarheid en verlichting van elkander te onderscheiden.

Het was in 't voorjaar, dat ik 't genoeg had kennis te maken met den eigenaar van de Hofsteden Meer-en-Berg en met hem de plaats rondging.

De aanwezigheid van een ruïne nabij de stallen bracht het gesprek op den ouden toestand en op den ontwerper, en zoo kwamen wij spoedig op het punt in kwestie.

Ik gaf mijn twijfel te kennen, dat Le Nôtre hier ooit gewerkt zou hebben, maar meende, dat het ontwerp slechts van een zijner volgelingen kon zijn, hoogsters van Daniel Marot, een bekend architect uit die dagen, die veel voor den Koning-Stadhouder Willem III werkte en daarom den titel had van architect van Zijne Britsche Majesteit. Een titel, dien hij met anderen — o. a. Jacob Roman — gemeen had.

De eigenaar meende bij de grondpapieren nog oude teekeningen te hebben, en weldra waren deze te voorschijn gehaald; tot mijn niet geringe genoegdoening lasen wij daarop de onderteekening Daniel Marot, fecit.

Alle twijfel was dus gevlagen en een historisch bewijs-stuk voor mijn stelling gevonden.

Zooals het in kleuren geteekende ontwerp daar lag, kon het onmogelijk gereproduceerd worden, en toch was dit wensche-

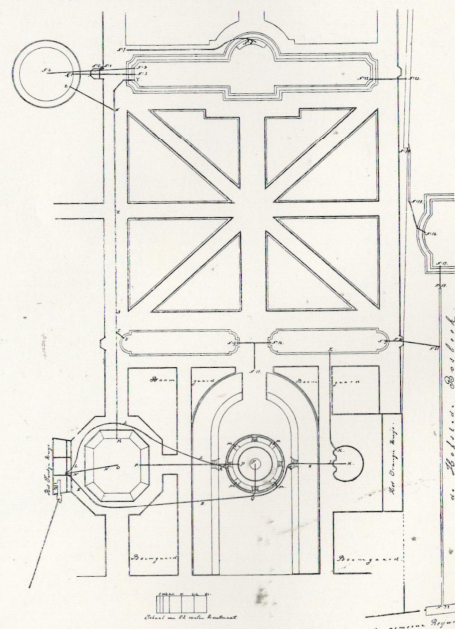
lijk. De tekening had door de behandeling bij de uitvoering van 't werk of bij andere gelegenheden veel geleden, althans zij was vol scheuren en plooiën, — deze laatste veroorzaakt door onoordeelkundig plakken op grof linnen.

Voor alle zekerheid en om de kunsthistorische waarde, was 't van belang een copie te maken en liefst zoo nauwkeurig mogelijk.

Bijgaande plaat geeft ons deze te zien.

Reeds bij de uitvoering schijnen er veranderingen in het ontwerp gemaakt te zijn, althans met potlood is aan de noorder grens, nabij 't woonhuis, een oranjerie geschetst, die wij op de fontein- en waterleidingteekening terug vinden. Deze tekening is gemaakt door den landmeter Snoek volgens een schets van den landmeter Chr. Gebhard, en geeft behalve deze wijziging ook veranderingen in de vormen der fontein-kommen aan.

Nette groote kaart, waarbij hoort de verklaring van de hofstede en stene riolen en Lode pijpen, op de Hofsteden Meer en Berg, gemaakt door de Landmeter Snoek en getrokken uit een kladkaartje van den Landmeter Gebhard, ten tijde dat deselve riolen en pijpen gelegd zijn.

Pijp van het fonteinhuys, over L. L. L. tot aan de trappen tusschen Q en P. omtrent 316 Voet.

in de Cirkel over M. M. M. M.	270 "
van N. N. tot O.	85 "
E. E. over G tot F in het midden van de groote kom.	380 "
van G over M. Q. E. I. tot H. voor 't Oranje huys.	170 "
K. tot K.	160 "
van No. 7 tot No. 8. bij Neptunus	210 "
van No. 3. 4. 5 tot 6. in de Menagerie.	140 "

Meer-en-Berg was toen veel kleiner dan nu, en ongeveer 6.39 H.A. groot. De plaats behoorde in 1696 aan de familie de Neuffille (de Neufville), en is daarna overgegaan aan de familie van Lennep, die met het geslacht Neuffille vermaagschap was. In 1730 wordt de plaats vergroot door aankoop van

en verbinding met de Hofsteden Leeuwenberg en de daarbij behorende wildernissen (thans voor een deel nog aanwezig) ter grootte van 73 morgen 521 roeden.

In 1732, op 17 December, wordt de plaats overgedragen aan Vrouwe Petronelle de Neuffille, weduwe van Jacob van Lennep Arnouts, voor de som van f 40.000.—

In 1794 wordt de plaats veranderd, volgens de nieuwe richting in de tuinkunst, de landschappelijke manier. Het was Jan David Zocher Sr. (de vader van den later vermaarden J. D. Zocher Jr.), die daarvoor de tekening leverde en deze uitvoerde.

Met deze en latere veranderingen zijn alle gegevens van den 17^{en} en 18^{en} eeuwischen aanleg verdwenen; alleen de ruïne voornoemd is 't rampzalig overschot van het fonteinhuys, waaraan nog te zien is, hoe men destijds dergelijke gebouwen versierde. Een deel van de wand-schildering is nog te zien. Ook een paar beelden zijn er nog. Maar overigens is alles verdwenen, dank zij het vandalisme dier dagen. De natuurvergaders hebben alles wat los en vast was en niet in hun richting te pas kwam, meedoogenloos verwoest, en zoo zijn er honderde voorwerpen verloren gegaan, waarvoor men thans duizende guldens zou besteden.

Wat nu het plan van Marot zelf betreft, als ontwerp staat het ver beneden dat van de meeste Fransche kunstenaars. Hoewel hij zelf een Franschman van geboorte was, schijnt hij veel van de zwakheden der Hollandsche collega's overgenomen te hebben. Waarschijnlijk is dit het gevolg van den invloed der kleingeestige en bekrompen opvattingen der Hollandsche kooplieden, die in hun zaken groot, maar in hun particuliere leefwijze klein, dikwijls zeer klein waren. Zij wilden meedoen met buitenlandsche vorsten en grooten, maar waren te veel zaken-menschen om groote sommen voor dergelijke hooge weelde over te hebben.

Het land was te duur voor groote parken. Vandaar het overladen, dat men in de oud-Hollandsche tuinen vond. De grootsche gedachten van een Le Nôtre werden op een honderdste van de ware grootte uitgevoerd, en wanneer men de verhoudingen der onderdeelen nagaat dan moet men erkennen, dat de werkelijkheid veel te wensen moet hebben overgelaten.

Daniel Marot maakt in zijn werk nog den indruk wel van het kunnen, maar niet van het mogen. Hij zal in zijn tijd ook wel ondervonden hebben, wat zijn collega's der 19- en 20-eeuwen nu ondervinden.

De Hollanders hebben altijd doorgegaan voor groote liefhebbers en beoefenaars van den tuinbouw maar . . . deze moest wat opbrengen, zoo al niet financieel dan toch in natura. Nu nog. Zoo klein kan de tuin niet zijn, of een Hollander moet er ten minste één vruchtbom in hebben, al is 't maar een besenstruik.

Vandaar dan ook, dat in de meeste oude buitens uit de 17e en 18e eeuw, achter de gebruikelijke heggen, vruchtbomen waren, ja zelfs moestuintjes in plaats van boschjes en bosschen, met de noodige cabinets met boulingrins en dergelijke versieringen.

Door de tekening van Daniel Marot krijgen wij een goed denkbeeld van de broderies.

Gewoonlijk kennen wij deze slechts van de oude koper-gravuren in boeken en plaatwerken en moet men zich de kleuren, waaruit zij zijn samengesteld, voorstellen, aangegeven als zij zijn door verschillende wijzen van arceeren, die men toen ter tijd gebruikte. Dat zij, bestaande uit verschillend gekleurd materiaal als gebroken metselsteen, stukjes marmar, kool of gekleurd glas enz. het zelfde effect opleverden, als onze moderne broderies (mozaiekperken), die

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwarkelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.